

Kraków, 10 sierpnia 2022

RECENZJA
rozprawy doktorskiej p. mgra Marcela SKIERSKIEGO
Rzeźba w perspektywie egzystencjalno-hermeneutycznej nauki o sztuce.
Studium teoretyczno-analityczne, Poznań 2022

Rzadko się zdarza, by rozprawa doktorska wykraczała poza samodzielne opracowanie jakiegoś istotnego tematu z zakresu dziejów sztuki. Jeszcze rzadziej, by proponowała przy okazji nową perspektywę badawczą. A już prawie zupełnie nie trafia się, by za swój główny cel obierała zbudowanie jakiejś nowatorskiej metodologii. A taki właśnie charakter ma rozprawa pana mgra Marcela Skierskiego. Doktorant postawił sobie bardzo ambitne zadanie stworzenia podstaw egzystencjalno-hermeneutycznej koncepcji analizy rzeźby i wyszedł z niego zwycięsko. Wychodząc od postawy badawczej Michaela Brötjega dokonał twórczego przełożenia zasad wypracowanych przez niemieckiego historyka sztuki dla malarstwa (i akcydentalnie rzeźby) na potrzeby rzeźby figuralnej, a następnie sprawdził skuteczność owych narzędzi na ośmiu przykładach dzieł wykonanych w różnych materiałach i technikach i pochodzących z bardzo różnych epok, od starożytnego Egiptu po drugą połowę XX wieku.

Dysertacja składa się z dwóch części, poprzedzonych wstępem i zamkniętym zakończeniem. W pierwszej Autor skupił się na trzech zagadnieniach. Najpierw przedstawił główne koncepcje badań nad rzeźbą, wypracowane w historii sztuki w ciągu ponad dwustu lat, następnie zaprezentował poglądy Brötjega wydobywając dwa przykłady analizy dzieł rzeźbiarskich przez owego badacza, wreszcie zaprezentował własną teorię rzeźby, opierając się na pomysłach Brötjega oraz ugruntowując je filozoficznie w myśli Martina Heideggera.

Część zatytułowaną *Historia sztuki wobec rzeźby – zarys stanu badań* rozpoczął od Johanna Joachima Winckelmanna i jego zwrotu do pojęcia stylu. Następnie poprzez „materialistyczną” koncepcję Gottfrieda Sempera, główne koncepcje formalistyczne Aloisa Riegla i Heinricha

Wydział Historyczny

Instytut Historii Sztuki

ul. Grodzka 53

PL 31-001 Kraków

tel. +48 12 663 18 48

+48 12 422 94 62

fax +48 12 422 94 62

histszt@if.uj.edu.pl

www.ihs.uj.edu.pl

Wölfflina (z ekskursem do Adolfa von Hildebranda), ikonologię Erwina Panofsky'ego, semiotykę Felixa Thürlemanna, psychologię postaci Rudolfa Arnheima, estetykę recepcji Matthiasa Kroßa i ikonikę Maxa Imdahla dotarł do współczesnego nurtu materiałowego (ze szczególnym uwzględnieniem książki Tadeusza Żuchowskiego *Poskromienie materii*). Wymieniam wszystkie zaprezentowane w rozprawie stanowiska badawcze nie z recenzenckiej akrybii, lecz żeby wskazać, iż rozdział ten nie jest stanem badań, a raczej przeglądem najważniejszych ujęć teoretycznych rzeźby w historii sztuki i tak chyba powinien być zatytułowany. Stan badań dotyczący stosunku historii sztuki do rzeźby musiałby być znacznie obszerniejszy, a recenzent mógłby krzywić się, że nie uwzględniono różnorodnych, jego zdaniem fundamentalnych, prac szczegółowych. Zarzutu takiego uniknęłoby się właśnie nazywając rozdział prezentacją głównych teorii tego gatunku sztuki.

W przeglądzie dokonany przez mgra Skierskiego zabrakło mi jednego bardzo istotnego stanowiska, a mianowicie ujęcia statuarycznej rzeźby gotyckiej przez pryzmat stroju i draperii, w konflikcie – a czasem też w harmonii – pomiędzy anatomią ludzkiego ciała a wolumenem budowanym przez materię. Badania tego rodzaju zostały zapoczątkowane pod koniec XIX wieku przez Wilhelma Vögego (zob. np. *Zur gotischen Gwewardung und Bewegung*, w: tegoż, *Bildhauer des Mittelalters. Gesammelte Studien*, Berlin 1995, s. 119-126). Rozwinął je Wilhelm Pinder w monografii niemieckiej rzeźby gotyckiej (szerzej na ten temat: Bruno Boerner, *Stilgeschichte um 1900 und im 20. Jahrhundert*, w: *Stilfragen zur Kunst des Mittelalters. Eine Einführung*, Berlin 2006, s. 61-78), otwierając drogę do tzw. *Faltenphilologie* (o tym zagadnieniu szerzej pisał Willibald Sauerländer w artykule *Kleider machen Leute*, w: tegoż, *Geschichte der Kunst – Gegenwart der Kritik*, Köln 1999, s. 143-146); postawy pomijającej stopniowo aspekty budowy struktury postaci przez odpowiednio fałdowane szaty na rzecz koncentracji na samych fałdach jako cechach datujących posągi. Ostatnim przyczynkiem do relacji ciało – draperii w sztuce późnogotyckiej był artykuł Lecha Kalinowskiego *Kryzys w sztuce późnego średniowiecza* (w: *Kryzysy w sztuce*, Warszawa 1988, s. 45-60). Omawiana koncepcja dlatego powinna się znaleźć w dysertacji, gdyż

odnosi się do generalnego problemu budowy wolumenu postaci ludzkiej w rzeźbie, jej tektoniki i wyczuwalności ciała w bloku sfałdowanej materii.

Dokonana w rozdziale drugim prezentacja poglądów Michaela Brötjega jest bardzo kompetentna. Także kluczowy dla całej rozprawy rozdział trzeci jest logiczny i dobrze udokumentowany. Można by się jedynie zastanawiać, czy implementacja poglądów Martina Heideggera nie powinna być przeprowadzona mniej w języku samego Heideggera. Częstym problemem zwolenników niemieckiego filozofa jest przejmowanie jego sposobu wypowiedzania się i brak przekładu stosowanych przez niego fraz i kategorii pojęciowych na język bardziej intersubiektywny. Oczywiście, w pełni dopuszczam akceptację różnych nawet niecodziennie brzmiących wyrażań jako adekwatnych określeń na trudne zjawiska, ale zamykanie się w ich kręgu nie daje możliwości dobrego zakomunikowania ich treści czytelnikom. Mgr Skierski nie do końca wyjaśnił przyjęte przez siebie terminy, takie jak „rysa” czy „ziemia”. Jestem pewien, że dla zwolenników analitycznie traktowanego języka naukowego nie do przyjęcia będą zdania takie, jak te: „Relacja ta jest analogiczna do Heideggerowskiego sporu, dokonującego się na sposób rysy odkładającej się w ziemię. «Prawda» istoczy się w rzeźbie za pośrednictwem rysy, która w spojrzeniu widza łączy świat wystawiony przez dzieło i materialną podstawę – ziemię. Spór jako rysa odkładająca się w ziemię wyczerpuje znamiona medium ujmowanego na sposób właściwy egzystencjalno-hermeneutycznej nauce o sztuce” (s. 74).

Część druga rozprawy przynosi analizę ośmiu dzieł. Autor wykorzystuje w niej wypracowane wcześniej sposoby podejścia do rzeźby. Jego zdaniem doświadczenie rzeźbiarskiego dzieła figuralnego jest ugruntowane w dialektyce odbioru wyrzeźbionej postaci jako na swój sposób żywej, przy jednoczesnej świadomości, że ukazana postać jest tylko kształtem wydobytym z martwej materii. Estetyczny wgląd w dzieło ma charakter bezpośredni, pozawerbalny, polegający na „identyfikacji przeżyciowej”. To egzystencjalne nakierowanie powoduje, że „odbiorca uznaje przedstawienie za prawdziwe” (s. 73), ale przy jednoczesnej świadomości sztuczności posągu.

Interpretacje ośmiu rzeźb są bardzo subtelne i zdradzają duże zdolności analityczne ich Autora. W ujęciu mgra Skierskiego każde z

prezentowanych dzieł zaczyna „przemawiać własnym głosem”. Wnioski wyciągane z rozbioru struktury poszczególnych prac w połączeniu z kontekstem ideowym, historycznym czy artystycznym dają w efekcie zróżnicowany obraz możliwości rzeźby jako takiej oraz niuansują historyczne znaczenia poszczególnych kreacji artystycznych. Co do prawdziwości analiz – przy zastosowaniu koherencyjnej koncepcji prawdy jako pełnej zgodności wszystkich składających się na nią elementów (cf. Władysław Stróżewski, *Tak – tak, nie – nie (kilka uwag o prawdzie)*, w: tegoż, *W kręgu wartości*, Kraków 1992, s. 82), w tym przypadku modelu teoretycznego i konkretnych dzieł sztuki – nie mam wątpliwości. Osiem dzieł pozostaje w zgodzie z wypracowaną wcześniej egzystencjalno-hermeneutyczną wizją rzeźby. Teoria sztuki i metodologia badań nad sztuką wypracowała jednak również inne podejścia do analizowanego zjawiska. Autor do nich się w żaden sposób nie odniósł. Oczywiście, można powiedzieć, że po prostu uzasadnił swoje stanowisko, uznając je za słuszne. Byłoby jednak pouczające zobaczyć, jak ma się koncepcja medium jako „cielesnego kamienia” i jednocześnie „kamiennego ciała” do pomysłu Hansa Beltinga wyrażanego na kartach *Antropologii obrazu* (Kraków 2007), że medium jest czymś, co zastępuje śmiertelne ciało i że ciała mają tylko ludzie, a dzieła sztuki „sztuczne” media.

Jeszcze bardziej interesujące byłoby zestawienie przyjętego za Brötjem poglądu, że władzą poznawczą odpowiedzialną za intuicyjne, przedpojęciowe ujmowanie dzieła sztuki jest „dusza (*Seele*)”, z szeroko rozpowszechnionym stanowiskiem, iż nasza percepcja jest w gruncie rzeczy cielesna. Poglądy takie pojawiły się pod koniec XIX wieku wraz z ówczesnym psychologizmem, a ich wyrazem było zarówno przejście przez Wölfflina pojęcia „wzucia” do analizy architektury, jak też cielesny odbiór przestrzeni w koncepcji Augusta von Schmarsowa. Obecnie prymat ciała i wbudowanego w naszą psychikę „schematu ciała” i „obrazu ciała” przyjmuje kognitywistyka (by jedynie przypomnieć poglądy Johna Michaela Kroisa; zob. tegoż, *Bildkörper und Körperschema. Schriften zur Verkörperungstheorie ikonischer Formen*, Berlin 2011), jak też hermeneutyka. Wizję hermeneutycznej analizy sztuki, czerpiącej z rozważań antropologicznych prowadzonych w kręgu Hansa-Georga Gadamera, opartej na doświadczeniu cielesnym zaproponował Ernst

Wolfgang Huber w książce *Ikonologie. Zur anthropologischen Fundierung einer kunstwissenschaftlichen Methode* (Mittenwald–München 1978). Wszystkie te koncepcje, częściowo przynajmniej oparte na doświadczeniach empirycznych, przeczą istnieniu jakiegoś ja „transcendentalnego”, w rozumieniu jaźni czy też „duszy” oderwanej od ciała, ucieleśnienie właśnie uznając za podstawowy wyznacznik *conditio humana*.

Rozprawa mgra Marcela Skierskiego napisana została bardzo dobrym językiem, przyjaznym w czytaniu i precyzyjnym w docieraniu do subtelności wizualnych dzieł sztuki. Właściwie jedynie, by udowodnić, że przeczytałem całość dokładnie, mogę zauważyć, że w tytule książki Rudolfa Wittkowera zabrakło podstawowego składnika, czyli słowa *sculpture* (s. 32 i 202), a o Xawerym Dunikowskim pisał malarz Władysław Wankie, nie zaś Wanke (s. 146). Dysertacja prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie nauki o sztuce oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej a także stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Tym samym stwierdzam, że spełnia ona wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku (Dz. U. 2018 nr 1669) wnoszę o dopuszczenie Pana mgra Marcela Skierskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

DZIEKAN
Wydziału Nauk o Sztuce
prof. UAM dr hab. Michał Mencfel